

LÄR OM KÄRNVAPEN

IAEA bakgrund

teknologi.¹ Idag har över 145 länder anslutit sig till IAEA: s säkerhetsöverenskommelser² och 125 till dess tilläggsprotokoll³.

Sedan icke-spridningsavtalet för kärnvapen (NPT) trädde ikraft 1970 utgör IAEA den internationella kontrollmekanism som säkrar att icke-kärnvapenstaterna lever upp till sina löften om att bara använda kärnteknologi för fredliga syften.

Syfte och mandat

IAEA arbetar för säker, trygg och fredlig användning av kärnvetenskap och kärnteknologi och för att kontrollera att fredlig kärnkraft inte omvandlas för att användas till militära syften. Genom sitt arbete bidrar IAEA till internationell fred

och säkerhet och till att man ska nå FNs Millenniemål för social, ekonomisk och miljömässig utveckling. Tre huvudsakliga arbetsområden ligger till grunden för organisationen:

Kontrollmekanismer och säkerhetsöverenskommelser – IAEA är världens främsta kärnanläggningsinspektör, med mer än fyra decenniers erfarenhet av inspektion och kontroll. Inspektörer jobbar för att kontrollera och försäkra sig om att länders kärnmaterial och aktiviteter som genom säkerhetsöverenskommelser ställts under IAEA:s kontroll inte används för militära syften. IAEA fungerar som kontrollmekanismen för ickespridningsavtalet för kärnvapen (NPT) och har sådana överenskommelser med över 145 länder, de allra flesta av dem som har ålagt sig själva att inte inneha kärnvapen.

IAEA är också på mandat av FN:s säkerhetsråd ansvarigt för kärnteknologirelaterad bevakning och kontroll i Irak. Utöver detta bistår IAEA också det internationella samfundet i frågor rörande kärnvapenedrustning. Ett exempel är det så kallade Trilaterala initiativet mellan Ryssland, USA och IAEA. Detta etablerades 1996 för att kontrollera att vapen och klyvbart material som de två länderna har frigjort från sina militära arsenaler verkligen är permanent nedrustade.

Säkerhet och trygghet – IAEA hjälper länder att uppgradera säkerhets- och trygghetsfunktioner kring kärnkraft, och med att skapa beredskap för och hantera katastrofer. En viktig del av arbetet är att få stater att följa internationell säkerhetsstandard och normer. Huvudsyftet är att skydda människor och miljö från att utsättas för skadlig strålning.

Vetenskap och teknologi – IAEA hjälper länder att utvecklas vad gäller fredlig användning av kärnvetenskap och kärnteknologi. Arbetet bidrar till målsättningarna om hållbar utveckling inom områden som energi, miljö, hälsa och jordbruk, och till kärnteknologiskt samarbete.

Säkerhetsöverenskommelser (Safeguards)

Säkerhetsöverenskommelser är aktiviteter genom vilka IAEA kan kontrollera att en stat lever upp till sina internationella åtaganden att inte använda kärnteknologiska program för kärnvapenändamål. NPT-avtalet och andra avtal mot spridning av kärnvapen har gett IAEA ansvaret för att sköta den kontrollen. IAEA:s säkerhetsöverenskommelser ökar förtroendet mellan stater och fungerar som ett varningssystem om något land genomför illegala aktiviteter.

När ett land skriver under en säkerhetsöverenskommelse med IAEA sätter det berörda landet sina kärnteknologiska aktiviteter och anläggningar – det kan vara kärnkraftsanläggningar eller forskningsreaktorer – och sitt kärnmaterial under IAEA:s kontroll. Landet är skyldigt att rapportera till IAEA allt kärnmaterial och alla anläggningar som ingår i säkerhetsöverenskommelsen. Landet måste också uppdatera den informationen fortlöpande. Utöver detta kan IAEA:s inspektörer göra besök på landets anläggningar för att kontrollera att allt står rätt till.

Tilläggsprotokoll (Additional protocol)

I början av 1990-talet uppdagades att Irak hade ett hemligt kärnvapenprogram, och man insåg då att IAEA:s säkerhetssystem behövde stärkas ytterligare. Att Sydafrika vid denna tid avslutade sitt kärnvapenprogram ökade också kraven på kontrollmekanismer. Plötsligt fanns frigjort kärnvapenmaterial från det sydafrikanska programmet som inte fick försvinna okontrollerat ut i världen utan som noga behövde kontrolleras och säkras.

De säkerhetsöverenskommelser som fanns var otillräckliga och tillät inte IAEA att kontrollera i den utsträckning som var nödvändigt. Man skapade då ett tilläggsprotokoll som staterna fick ansluta sig till, där IAEA:s befogenheter ökar för att stärka kontrollsystemet. Enligt tilläggsprotokollet måste länderna lämna in mer detaljerade rapporter kring sina kärnbränslecykler - allt från uranbrytning till kärnavfall. Tilläggsprotokollet ger också IAEA:s inspektörer ökat tillträde till kärnteknologiska anläggningar med kort varsel och rätt att använda fler olika kontrollmetoder.

1 International Atomic Energy Agency (IAEA) http://www.iaea.org/About/statute_text.html

2 IAEA <http://www.iaea.org/OurWork/SV/Safeguards/sv.html>

3 IAEA http://www.iaea.org/OurWork/SV/Safeguards/sg_protocol.html